

UDK 27-242.5

27-181.5-03

<https://doi.org/10.53745/bs.95.2.3>

Primljeno: 26. 2. 2025.

Prihvaćeno: 31. 5. 2025.

Prethodno priopćenje

Glina ili nešto drugo?

Pokušaj objašnjenja neočekivanog leksema *‘āpār* u Post 2,7*

Clay or Something Else?

An Attempt to Explain the Unexpected Lexeme *‘āpār* in Gen 2:7

Dubravko Turalija

Sažetak

Većina starobabilonskih geneza govori o stvaranju čovjeka iz božanskog mesa, krvi, pljuvačke i drugih organskih tvorevina. Međutim, u tom stvarateljskom ciklusu božanskih izljeva i sadržaja redovito se navodi i takozvana »glina«. Zastupamo tezu da su, uz božansko meso, krv i pljuvačku, klasični istočnjački antropozi u konstituciju stvaranja čovjeka redom uvrštavali i božanski rekrement, odnosno fekaliju kao primarni glinasti ljepljivi sadržaj koji je poslužio božanstvima oblikovati biće, doduše od božanskog materijala, ali s vrlo niskom razinom božanskih kvaliteta u sebi. Sveti pisac u Post 2,7 duboko je svjestan toga postulata pa u biblijsku priču o stvaranju čovjeka unosi posve suprotan materijal koji u svakom pogledu proturječi »organskoj glini«, točnije božanskoj fekaliji. Biblijski pisac izabrao je zato »zemljanu prašinu« kao glavni sadržaj ljudskog tijela. Time je uklonio i najmanji »mig« na mogući božanski izmet od kojega je, prema istočnjačkim klasičnim mitovima, oblikovano ljudsko tijelo. A o tome kako je Bog sastavio rastresitu prašinu, sveti pisac ne donosi ni riječi.

Gljučne riječi: božanska glina, fekalija, mitovi o stvaranju čovjeka, prašina u Post 2,7

Abstract

Most Old Babylonian stories of genesis speak of the creation of man from divine flesh, blood, saliva, and other organic elements. However, in this creative cycle from divine contents, the so-called »clay« is also frequently mentioned. We advocate the thesis that, instead of so-called »clay«, in addition to divine flesh, blood, and saliva, ancient

* Članak je napisan u sklopu četverogodišnjeg znanstveno-istraživačkog projekta *Egzegetski instrumentarij Novoga zavjeta* (EGZEGETINSTR), koji provodi Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a financiran je iz sredstava Hrvatske zaklade za znanost.

Eastern anthropology included divine excrement in the creation of man as the primary clayey, adhesive content that was used by the deities to shape a being from divine material with a very low level of divine qualities in itself. The Biblical writer in Genesis 2:7 is deeply aware of all this. Therefore, he introduces a radically different material into the biblical account of the creation of man, one that directly contradicts the concept of organic clay, i.e., divine faeces. The Biblical writer thus chooses the »dust of the ground« as the primary material of the human body. The »dust,« eliminates even the slightest hint of a possible divine excrement from which the human body was formed. The holy writer says nothing about how God assembled the loose dust.

Key words: divine clay, dust in Genesis 2:7, faeces, myths about the creation of man

Uvod

Kada se na teološkom studiju s prvom godinom studenata obrađuje morfologija hebrejskog biblijskog jezika pa kada se dođe do masoretskog znaka *ḥāṭēp pataḥ*, onda im se kaže da se tu radi o poluglasu koji su zapadni jezikoslovci s kraja 19. stoljeća nazvali *š^evā^a compositum*, što bi u hrvatskom značilo »sastavljen poluglas«. Međutim, čim se studentima rekne »sastavljen poluglas«, redom započinju brkati pravilo kada se što piše prvo: znak za samoglasnik ili znak za poluglas. Zbog toga su jezikoslovci i nastojali da se prvo kaže *š^evā^a*, koji se prvo i piše pa tek onda komponirani vokal koji se pokraćuje. Ovaj je primjer samo usporedba da ono što je jasno prevoditelju ne znači *ipso facto* da je jasno i čitatelju ili ono što je u vrijeme prevoditelja izgledalo očito, ne znači da će ostati tako i za buduće naraštaje. Prijevod ima tendenciju što više se osamostaliti od izvornika pa je s većim vremenskim odmakom vrlo teško razabrati radi li se uopće o prijevodu ili izvornu tekstu. Na takav je način »zarastao« i leksički umetak *ʿāpār* – »prašina« u Post 2,7 te se stječe dojam da je ta riječ oduvijek tamo. Pitamo se, kako je sveti pisac, koji je u Postanku 2 svojim antropomorfizmima do kraja očovječio Boga, mislio pridati božanstvu i tu ljudsku sposobnost sastavljanja čovjeka iz suhe i rasute tvorevine? Ovdje dolazimo do pretpostavke da biblijskom piscu pri obradi Postanka 2 prioritet nije bio kako opisati oblikovanje čovjeka iz prašine, nego kako eliminirati neku drugu mogućnost koja bi mogla iskriviti sveti tekst.

1. Uvezena povijest stvaranja

Hebrejska kruna povijesti je Mojsijev izlazak iz Egipta. Takvo značenje rečenog događaja ne iznenađuje kada se ima na umu da se četiri knjige od ci-

jeloga Petoknjižja bave izlaskom iz egipatskog sužanjstva. Drugim riječima, Postanak Hebreju nikada nije ni imao starješinstvo u povijesti spasenja. O njemu su više vodile računa starije istočnjačke kulture Mezopotamije s kojima su Hebreji došli u blisku vezu tek u Babilonskom sužanjstvu. Tamo se naposljetku i dogodila biblijska teologizacija istočnjačkih priča o stvaranju. Tako dva izvješća stvaranja u Post 1 – 2 nisu ništa drugo nego sinhronizacije već postojećih naracija koje sveti pisac uzima kao spreman teološki materijal. Dok se većina sumersko-babilonskih tekstova, kao naprimjer *Enki i Eengurra*, temelji na procesu oblikovanja čovjeka iz božanskog otpadnog materijala, tek rijetki govore o čovjeku kao o biljci koja niče iz zemlje (Castellino 1956, 125-126).

1.1. Mjesto i sadržaj

Starobabilonski ili sumerski mit, koji je Samuel Noah Kramer nazvao *Creation of the Pickax* da bi se kasnije popularizirao kao *Song of the Hoe* ili *Motičica*, govori o stvaranju čovjeka (Farber 1997, 511). U tom procesu osnovna briga velikog božanstava bila je hrana. Zbog toga je u njemu i istaknuta obveza manjih božanstava da donose i doprinose hranjenju velikih te da čiste i uklanjaju njihove otpatke i ostale božanske ostatke. Taj posao su, s puno negodovanja, obavljala niža božanstva pa im se tražila prikladna zamjena. Za tako što, naravno, nije trebalo božanstvo, nego najobičnije stvorenje koje neće biti sastavljeno od vrijednog božanskog materijala, nego od božanskih otpadaka. U prijevodu mita *Song of the Hoe* prijeporne su pojedine riječi pa se prilikom rada na njemu još uvijek držimo srvsishodne metafraze. Retci koji bude našu pažnju jesu 18 i 19, koji glase i koje prevodimo:

¹⁸ *uzu-mu₂-a* ^{gi}*al am₃-mi-ni-in-du₃*

¹⁹ *saĝ nam-lu₂-ulu₃ u₃-šub-ba mi-ni-in-ĝar* (Pettinato 1971, 82-85).

¹⁸ *Na tajnom mjestu gdje izlazi to tijelo (uzu), (Enlil) je (prvi) naslonio svoj štap*

¹⁹ *i na tom mjestu gdje je ta »glina« zamiješao je čovjeka.*

Osnovne i ključne informacije redaka 18 i 19 gornjega mita jesu »mjesto« i »sadržaj«. Mjesto je označeno realitetom *uzu-mu₂-a* i po sebi je karakteristično zbog božanskog lokaliteta. Riječ je o božanskoj sferi koja je ljudima nepristupačna. Budući da je riječ o božanskom tajnom mjestu za čovjeka, pretpostavljamo da je po srijedi zasebni odvojak koji koristi isključivo božanstvima. Tu dakle, u božanskom ambijentu, izlazi tajni materijal za buduće ljudsko tijelo.

Taj ambijent ne samo da je skriven ljudima nego im je i zabranjen. Zabrana pristupa mjestu upućuje na tajnu sadržaja što se ondje formira. Sadržaj čovjeku mora ostati skriven. Humanoidni materijal u_3 -šub, preveden kao »obradiva glina«, nije konačan i zahtijeva dodatnu božansku obradu. Taj glinasti sadržaj u_3 -šub traži prerađu božanskim štapom *al*. Božansku tvorevinu, koja se stvara u kozmičkom ambijentu, božanstvo ne obrađuje svojim rukama, nego alatom. To dodatno upućuje na materijal koji je nedostojan čistih božanskih ruku, što alat u obliku štapa (*al*) i potvrđuje.

1.2. Probava i kanal(izacija)

U opisu starobabilonskog dijaloga između Enkia i Ninmah u retku 8 dvije riječi upućuju na hranu božanstava i mjesto gdje božanstva blaguju (Rinaldi 1948, 36). Riječ *kurum*₆ označavala bi svećanu gozbu kojom se božanstva časte, a *unu*₂ mjesto gdje se gozba odvija. Osim toga riječ *id*₂ u retku 10 označava kanal ili odvod u božanskom hranidbenom mjestu na kojem manja božanstva rade. U tom ambijentu gdje se »glina gazi« (*im ar*₃-*ar*₃) dogodila se pobuna manjih božanstava zbog njihova nedostojna posla.¹ Zbog toga Namma – rodilja velikih božanstava – nagovara božanstvo Enki »koji je jeo i koji leži« da zamijeni zaposlena niža božanstva još nižom radnom klasom stvorenja. U retku 25 Enki ustaje sa svojeg mjesta (*hal-an-kug*) i udarajući se u bedra (*haš im-mi-/ni/-[ra]*) misli na probavu. U tom je opisu ključan redak 31, koji čitamo:

*šag*₄ *im ugu abzu-ka u*₃-*mu-e-ni-in-šar*₂ (Sauerer 1993, 201-202).

Imenica *šag* označava unutarnje organe, što aludira na probavu. Riječ *im* znači glinasti sadržaj koji bi uz glagol *šar*₂ značio 'probavljati'. Imenica *abzu* alteracija je riječi *šag* i predstavlja utrobu vanjskog svijeta u kojem dominiraju vode pa bi zajedno s riječju *ugu* značila zid ili predziđe prema vanjskom svijetu (Witzel 1940, 263). Tako bi naš prijevod retka 31 glasio:

ti ćeš probaviti glinu u svojoj utrobi uza zidine vanjskog svijeta.

Drugi redak 32 zaključuje temu. Budući da je riječ o fragmentiranu i nepotpunu tekstu čitamo:

*SIG*₇-*EN SIG*₇-*HI im mu-e-kir*₃-*kir*₃-*re-ne* (Sauerer 1993, 201-202).

¹ Da nije riječ o kanalu za navodnjavanje dodatno apostrofira apozicijska rečenica *im ar*₃-*ar*₃ koja ovdje dolazi u kontekstu ponavljajuće radnje gazanja nečisti i čišćenja kanala, a ne u smislu jednokratne izvedbe projekta navodnjavajućih korita.

Pretpostavljamo da gornja rečenica upućuje na božice koje pomažu glavnoj božici rađanja. Glagol *kir₃-kir₃* onomatopejična je tehnička riječ za posao. Izričaj *me-dim₂* odnosio bi se na ljudske zvukove, a glagol *gal* stoji kao zaključna misao u značenju »završiti«. Tako imamo prijevod:

³²*Kada božice pomognu pripremiti glinu – tada će sadržaj biti spreman.*

1.3. Meso i »glina«

Da je, kao i svaka druga znanost, i primitivna teologija stvaranja napredovala kroz svoje vrijeme pokazuje i babilonski tekst stvaranja, popularno nazvan KAR4. Riječ je o mlađem babilonskom tekstu koji također spominje božanski ambijent ili tampon-zonu neba i zemlje *Uzu* ili *Uzumua* (Lambert 2013, 350):

²⁴*ina^{ki} uzumua rikis šamê u erceti u Uzumu, na periferiji neba sa zemljom*

²⁵*dalla^d alla^d i niṭbuḥa Alle, Alle božanstva zakoljimo (Grgić 2020, 212)*

²⁶*ina dāmēšunu i nibnâ amilûta pa od njihove krvi stvorimo ljude*

²⁷*iškar ilāni lū iškaršina taj posao božanstava bit će njihov posao.*

Kao u onom ranom sumerskom tako i u ovom kasnijem babilonskom izvješću o postanku čovjeka, opisan je božanski čin stvaranja uz asistenciju manjih božanstava *Alla* (Lambert 2013, 351). I ovdje je glavni problem mizerni posao hranjenja velikih božanstava i čišćenja njihova prostora. Ovaj put niža božanstva su zaklana, *niṭbuḥa* (Grgić 2020, 212), i od njihove krvi, *dāmēšunu*, sastavljeno je polubožanstvo *nibnâ amilûta*. Noviji babilonski tekst hotimično izbjegava glinu i naglašava božansku krv kao osnovni materijal pri stvaranju čovjeka, iako pritom ne detaljizira s čime se ta božanska tekućina miješa kako bi se formirala masa za ljudsko tijelo. Dakle, glina se i dalje pretpostavlja. Tako je božanska krv svojevrstan teološki ublaživač tradicionalne teme stvaranja u koju je bila i ostala uvrštena božanska glina.

1.4. Krv, meso i pljuvačka

Najdotjeraniji i najmlađi srednjoasirski tekst *Atraḥasīs* obrađuje staru sumersku tradiciju postanka čovjeka ili »Kada su božanstva bila kao ljudi« – kako započinje prvi redak epa te u nastavku, koji nama pobuđuje pažnju, glasi (Lambert i dr. 1999, 58-59):

- 223 ^dvê-ila ša išû tēma božanstvo Veila koji je posjedovao stid ²
 224 ina puhrišunu ittabhu zaklali su kao jednoga od svojih
 225 ina širišu u dāmīšu a njegovim mesom i njegovom krolju
 226 ^dnintu uballil tītta božica Nintu zamješala je glinu³
 231 ištuma iblula tītta šāti kada je izmješala tu glinu
 232 issi ^danunna ili rabûti dozvala je Anunna i velika božanstva
 233 ^digigu ilû rabûtum..... Igigu, ta velika božanstva
 234 ru'tam iddû elû tītti pljunula su na tu glinu

Kako se ne bi do kraja banaliziralo stvorenje, napredna mezopotamska teologija stvaranja na božanski otpad dodala je i krv kao božansku tekućinu, a na kraju i božanske izljeve. Prolivena krv u istočnjačkoj teologiji, međutim, ne predstavlja blagoslov. Dokle god je u žilama i dok kola tijelom čista je i predstavlja blagoslov za organizam. Onoga trenutka kada se prolije izvan tijela postaje nečista i prokletstvo je za tijelo po kojem se prolije (Post 9,5,6; 37,22; 42,22; Ps 79,3; Jr 18,21; Ez 21,32; 22,6.9.12.27; Ez 35,5; 36,18; Mih 7,2; Hab 2,8.12.17). Ta božanska prolivena nečista krv dodatno je okarakterizirana izljevom božanske pljuvačke koja po sebi nije nečista, ali je teološki apopeiotik koji dodatno izražava božansko gađenje i prezir (Turalija 2025, 228-229). Božanstvo Ea daje instrukcije božici majki Nintu da pojede meso i krv božanskog *Veila* kako bi ga izmješala u svojoj utrobi i tako kao *tītti* ili glinasti sadržaj izbacila iz sebe.

1.5. Sedam muškaraca i sedam žena

I najmlađa redakcija babilonskog teksta *Enûma Eliš* u svojem opisu stvaranja usredotočena je na božanstvo Eu, koji zapovijeda da se Kingu – božanstvo primordijalnog rata – koje se stavilo na suprotnu stranu – ubije kako bi od njegove krvi bio načinjen čovjek (Pinto 2014, 15-16). Riječ je o klasičnom babilonskom mitu čiji je sadržaj već poznat jer odgovara alternativnoj priči o božici Mami u prebivalištu božanstva Enkia, koji gazi glinu što mu je priredila božica majka, kao parodiju na svoje porode božanstava, izbacujući iz sebe četrnaest komada ilovače, koju su njezine pomoćnice formirale (*libitta*) u sedam muškaraca i sedam žena (Lambert i dr. 1999, 60-61).

² Lambert (1999., 153) imenicu *tēmu* prevodi s »vlastitost« ili »sebedarje«, a Moran (1970., 51-52) sa »stid«.

³ Redci 227 – 230 ne govore o oživljavanju gline, nego o njezinu procesu zgotovljivanja.

2. Što je na kraju božanska glina?

Starobabilonski izvještaji stvaranja čovjeka u kontekstu božanske gline navode utrobu božice majke, koja međutim ne rađa jer kada bi rađala čovjek bi bio predstavljen kao čisto božanstvo, nego od prehrambenog otpada koje proizvodi u svojem stomaku iz sebe izbacuje konstitucijski sadržaj od kojeg ima biti načinjen čovjek. Sadržaj dodatno pojašnjava i ambijent. Organska tvorevina od koje se oblikuje čovjek sliježe se u božanskim odajama *Abzu* (*ubu-abzu-ka*). Tako u izvornicima stoji da je čovjek stvoren od organskog sadržaja *mud* (mlađa istoznačna riječ je *tiṭṭa*) na kraju mjesta *Abzu*. Budući da *Abzu* predstavlja podzemni svijet, teško je govoriti o njegovim visovima, nego bolje o njegovim dubinama. Mislimo da je izraz »kraj *Abzu*« najbolje prevesti »uskraj *Abzua*«, što upućuje na zahod. Za to imamo i dobar razlog jer u prvom epu o štapu, popularno nazvan *Song of the Hoe*, sadržaj se bitno tiče mjesta *uzu-mu₂-a*. Riječ je o tajnom mjestu gdje se tijelo oblikuje, a radi se i o krajnjem mjestu *saĝ*, što upućuje na nužnik. Budući da je mjesto strogo vezano za božanstva i da ga ljudi ne smiju otkriti, aludira na božanski klozet, koji zbog svojeg sadržaja *u₃-šub* koji se tamo odlaže mora ostati diskretan. Taj bi se sadržaj mogao ticati božanskih fekalija, koje u obliku gline *u₃-šub* služe božanstvima kao »tajni materijal« za stvaranje čovjeka. Ona ga pritom ne dotiču i ne oblikuju svojim rukama, nego štapom ili alatom *al*.

Da je doista riječ o božanskom toaletu, dodatno apostrofira dijalog Enkia i Ninmah, gdje *id₂* označava odvod u božanskom prebivalištu, a ne kanal za navodnjavanje, u kojem manja božanstva »gaze glinu« *im ar₃-ar₃*, gdje glina opet upućuje na nečisnicu i božanske fekalije. I postupak Enkia, koji liježe poslije objeda da bi opet ustao, potiče božicu rađanja da ono što radi za božanstva u svojoj placenti sada napravi za ljude u svojem stomaku *šag* kako bi izbacila iz sebe probavljen *šar₂* ili glinasti sadržaj *im* u prostoru *abzu*, koji ponovno iz prethodnog opisa s rječju *saĝ* označava nešto na kraju toga prostora, što bi upućivalo na božanski nužnik.

I u tekstu *KAR4* spominje se krajnji ambijent *Uzumu*, koji je na periferiji božanskog prostora na granici sa zemljom *erceti*, što isponova upućuje na zahod. Zaklana božanstva *Alla*, koji su ujedno i božanski čistači, zamjenjuje ljudska vrsta. Njihova božanska prolivena krv *dāmēšunu* postaje materijal za ljude. Iako se pisac novijeg opisa stvaranja čovjeka ne spominje gline, on ju i dalje pretpostavlja jer krv je tekućina koja tek s nešto krućim sadržajem može poslužiti u oblikovanju tijela.

Najmlađi opis *Atraḥasīsa* ujedno je i najdetaljniji mit stvaranja koji na kraju rasvjetljuje cijelu priču. U oblikovanju čovjeka ponovno je uključeno niže

božanstvo. Ovaj put ubijeno je božanstvo *Veila*. Njegovo se meso širišu i njegova krv *dāmīšu* daje božici rađanja *Nintu* da ona pojede *Veilovo* meso i popije njegovu krv kako bi u sebi proizvela glinasti sadržaj *ṭītṭa*, koji će izbaciti iz sebe. Očekivan je ovaj svojevrsan opis *deofagije* kako bi se prezrelo božansko meso koje se pretvara u božanske fekalije, a dodatno popljuvan sadržaj, što čini veliko božanstvo, naravno ne upućuje na božansko sjeme – jer čovjek to i nije – nego na krajnje gnušanje baš kao što riječ *ruʿtam* i naznačuje (Lambert i dr. 1999, 193).

Stari istočnjački tekstovi unijeli su u genezu čovjeka ne božanske aktivne sadržaje, nego njihove otpatke: mrtvo meso, nečistu prolivenu krv i prezirnu pljuvačku. Izdvojeni organski sastojci redom su božanskog podrijetla, osim gline. To je i konačni argument da ni glina ne može biti glina, nego također božanski organski sadržaj koji baš poput mrtvog mesa, nečiste krvi i prezirne pljuvačke ima božansko podrijetlo kojemu je nadnaravno značenje hotimično isključeno. Tako bi čovjek bio stvoren od božanskih otpada, baš zato što velikim božanstvima ne trebaju nova božanska bića za koja bi se ponovno tražila supstitucija, nego naprotiv stvorenja koja i ne znaju da su stvorena od božanskog materijala koji u sebi ne krije božansko sjeme, nego božanski otpad. Taj otpad što iz božanstava pada na koncu je i najsličniji zemljinoj glini, ali, da ne bi bio posve zemljan, ipak je božanskog podrijetla.

3. »Glina« u Post 2,7

Vrlo je neobična pojava u Postanku 2 da sveti pisac u poglavlju koje obiluje antropomorfizmima tako olako prelazi preko stvaranja čovjeka od čiste zemljane prašine, ne navodeći pritom nikakav dodatni element, u božanski proces oblikovanja čovjeka, kao što bi to naprimjer bila voda, pljuvačka, krv i slično. Post 2,7 čitamo i prevodimo na sljedeći način:

^{2,7a} vajjīcer ʿāḏōnāj ʿēlōhīm ʿet-hāʿāḏām ʿāpār min-hāʿāḏāmā

^{2,7b} vajjīpah b^{ec}apāḵ nišmaṭ ḥajjīm vajjīh hāʿāḏām l^{ne}peš ḥajjā

^{2,7a} I oblikova Gospodin Bog čovjeka od zemljine prašine

^{2,7b} i u njegove nosnice udahnu živi dah kako bi čovjek bio živa duša.

Za razliku od biblijskoga, stara istočnjačka izvješća redom spominju glinasti sadržaj kojim se oblikuje čovjek (Testa 1968, 63-64, 271). Doista ni u jednoj tradiciji, ne samo onoj mezopotamskoj nego i u egipatskoj i u grčkoj, ne stoji stvaranje čovjeka iz prašine, nego isključivo iz gline. U grčkom opisu čak se i precizira zemlja i voda (Wenham 1987, 60). Hebrejski biblijski tekst ne samo

da zanemaruje glinasti sadržaj iz kojeg bi čovjek bio načinjen, nego ga posve zabacuje složenicom *‘āpār min-hā’āḏāmā* (Post 2,7a) u značenju »prah-zemljin«. Taj teološki izraz »od prašine zemljane« postao je antropološki izričaj ljudske kontigentnosti svim kasnijim biblijskim redaktorima u opisu smrtna čovjeka (Job 10,9; Iz 29,16; Ps 90,3; 104,29). Sveti je pisac Postanka 2 u jezičnoj konstrukciji »prah-zemljin« hotimično eliminirao i najmanju pomisao na materijal iz starobabilonskih spisa prema kojima bi čovjek bio načinjen. Upravo se zbog toga biblijski pisac i koristi imenicom *‘āḏām* – »zemljan«, kako bi, u svakom smislu, čovjeka povezao sa suhom zemljom, daleko od doticaja glinastog sadržaja, ne mareći pritom na proces sastavljanja suhe prašine u biće koje postaje živo nakon udahnjivanja Božjeg daha (Post 2,7b). U tu svrhu glagole za »činiti« spaja s dvama objektima »čovjek« i »prašina« (Wenham 1987, 46). Međutim, zanemaruje da glagol *jācar* »izgrnčariti« pretpostavlja glinu jer u svojoj osnovi i znači »gliniti«, »vajati«, »grnčariti« ili obrađivati glinasto (Scharbert 1983, 48-49).

4.1. Hebrejska riječ *‘āpār*

Hebrejska imenica *‘āpār*, odnosno aramejska *‘āprā*, nema drugo značenje ni u asirskome osim prašine (Kaddari 2007, 818-819). Asirska riječ *ep̄ru* i *ep̄iru* vezana je uz suhu zemljanu prašinu (Brown i dr. 2012, 779). Riječ se u aramejskom jeziku odnosi na suhu prašinu zemlje kojom se prekriva i zatrpava ljudski izmet pa i usta su se punila suhom prašinom *‘āprā* kako bi nasilno zašutjela (Sokoloff 2002, 875). Osim toga, u aramejskom jeziku riječ *‘āprā* aludira na sitne čestice zemlje i prašine koja je toliko rasuta da se baca u neprijateljeve oči (Sokoloff 2002, 414). Dakle, uporaba riječi *‘āprā* puno je raznovrsnija u kontekstu aramejskog jezika negoli hebrejskoga. Imenica u hebrejskome jednostavno znači »bezvrijedna površina zemlje«, što ne aludira na unutrašnji glineni, nego suhi prašnjavi površinski sloj zemlje, čime se metaforički izražava poniženje i mizerija (Brown i dr. 2012, 779-780).

4.2. *Locus classicus* starozavjetne teologije

Redak 7 u Postanku 2 jest *locus classicus* starozavjetne antropologije – kako ga naziva von Rad (von Rad 1976, 53). Sveti pisac ne samo da poznaje nego je dobro razumio stare sumerske i babilonske tekstove stvaranja prema kojima se imenice koje redovito prevodimo s »glina« uopće ne odnose na sediment sitnih čestica minerala i raznih zemljinih primjesa, nego na božansku tvorevinu koja najviše nalikuje ljudskom izmetu. Antički antropolog iskoristio je

taj organski sadržaj kao pogodnu smjesu mekanog ljepljivog sadržaja kako bi opisao životvorno božansko oblikovanje čovjeka.

4.3. *Ipak je prašina*

Zbog toga bi hebrejska riječ za glinu *hōmer* (Job 4,19), koja bi odgovarala i riječi *maʿābê* – »ilovača« (1 Kr 7,46) kao alternativa, najbolje odgovarala na mjesto riječi ʿāpār u Post 2,7a, u značenju da je Bog oblikovao čovjeka od ljepljive glinice. Međutim, upravo ta ljepljiva glina koja se u starobabilonskim izvorima odnosi na fekaliju, doduše božanskoga podrijetla, prezrena je od biblijskog pisca pa kako ne bi bilo nikakve zabune, uzeta je riječ koja je posve oprečna bilo kakvoj aluziji na izmet. Tako je pisac izradio složenicu »prašina-zemlje« koja ne samo da negira glinasti sadržaj nego ga posve eliminira. No, kako je Bog od te suhe rastresite materije – koju je teško skupiti na hrpu – sastavio ljudsko biće, o tome sveti pisac ne donosi ni riječi.

Zaključak

Nema plodne gline. Izraz »plodna glina« čisti je oksimoron. Glina, kao generička imenica, redovito aludira na neprikladno tlo za obitavanje te na neplodnu zemlju za obrađivanje. Pa i sam izraz »glinasto« skoro uvijek povlači za sobom negativne konotacije. Zbog toga i na riječ »glina« u prastarim tekstovima stvaranja treba gledati ne u neutralnom – a pogotovo ne u pozitivnom – nego isključivo u negativnom kontekstu (*Atraḥasīs*, rr. 212-217). Nije nepoznanica da je u antičkim pisanim kodeksima negativan smisao često ublažavan prikladnim eufemizmima. Njih u izvornoj usmenoj predaji zasigurno nije bilo jer je govorni narativ tražio puniji i jasniji smisao. Zato su se umjesto u usmenim nalazili u pisanim oblicima u kojima su, ponekad i namjerno, izravne jezične forme prerečene neizravnim leksemima i neupitne izjavne tvrdnje umotane u enigmatične riječi. U tom pisanom procesu »izmet« je prešao u »glinu«, a »glina« u »prašinu«.

Oruđem (*al*) se i danas obrađuje crvenica i crnica, ali ne i glina. Glina se obrađuje rukama pa antički štap (*al*) kojim se miješa čovjekotvorni sadržaj dodatno apostrofira neobičan božanski posao. Stoga ne stoji da se glinom željela istaknuti primarna razlika između stvarateljskih božanstava i načinjenih ljudi, nego se božanskim otpadnim sadržajem, koji eufemizmom nalikuje glini, željelo prezreti čovjekovo božansko podrijetlo. U glini se ne miješa bog s čovjekom, nego se božanstvo radikalno distancira od čovjeka. Tu staru matricu

podkrjepljuje i biblijski smisao Postanka 2 – 3, koji u svojem konceptu bitno razjedinjuje dosljedna Boga i nedosljedne ljude.

Dok u antičkoj babilonskoj mitologiji božansko sjeme i izljevi daju životni ciklus zemnim vodama, božanska nečist konstituira čovjeka, koji je ujedno i trajno onečišćen tim istim sadržajem. U tu svrhu uzet je i biblijski termin *‘āpār* »prašina« te je iskorišten kao najbezvrjedniji sadržaj *min-hā’ādāmā* »od zemlje« kako bi se na eufemističan, a opet prepoznatljiv način ponovno istaknula ljudska iskonska onečišćenost (Post 2,7).

Starobabilonska riječ za nebesa *šemû* ne odnosi se toliko na prijestolje božanstava koliko na čovjekovo *apriori* izuzeće i isključenje iz božanskog prostora. Čovjekova *šimtu* ili »sudbina« daleko je od božanske stvarnosti jer je njegov smisao čvrsto vezan uz *qaqqaru* ili zemaljsku realnost, koja *šapšāqu* – »uznemiruje« božanstva jer oni jedino imaju pravo na *napištu*, odnosno »pravi život«. Čovjek tako i nije prikazan drukčije nego kao onečišćen sadržaj. Taj teret nosi sa sobom sve do *mītu* ili »svoje smrti«. Za razliku od izvanbiblijske kreacionističke teologije, biblijska teologija ne ostavlja čovjeka u tom antičkom stvarateljskom dnu, već ga, bez obzira na njegovu nestalnu »prašnavost«, uzdiže dovoljno visoko kako bi, bez obzira na svu svoju zemaljštinu, bio *nepeš hājjā* »živa duša« (Post 2,7), koja teološkim procesom postaje *celem ʿēlōhīm* ili »slika Božja« (Post 1,26-27).

Popis literature

- Brown, Francis, Samuel R. Driver i Charles A. Briggs. 2012. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Peabody: Hendrickson.
- Castellino, Giorgio. 1956. *Les origines de la civilisation selon les textes bibliques et les textes cunéiformes*. Strasbourg: Volume du Congrès.
- Farber, Gertrud. 1997. *The Song of the Hoe (1.157), The Context of Scripture I. Canonical Compositions from the Biblical World*. William W. Hallo (prir.). Leiden: Brill.
- Grgić, Miljenka. 'Od zemlje, zemljan'. Konstitucija čovjeka u Post 1–2 u svjetlu sumersko-babilonskih tradicija. *Crkva u svijetu* 55/2: 208-237.
- Kaddari, Menahem Z. 2007. *Ošar Lešon ha-Miqra' me-Alef ʿad Taw*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press.
- Lambert, Wilfred G. 2013. *Babylonian Creation Myths*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Lambert, Wilfred G., Alan R Millard i Miguel Civil. 1999. *Atra-ḫasis. The Babylonian Story of the Flood. The Sumerian Flood Story*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Moran, William L. 1970. The Creation of Man in Atrahasis I 192–248. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 200/2: 51–52.
- Pettinato, Giovanni. *Das altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen Schöpfungsmýthen*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

- Pinto, Juan D. 2014. The Sacrificed God and Man's Creation: Nonaggressive Violence in the Mesopotamian Atrahasis. *Studia Antiqua* 13/2: 14-25.
- Rad, Gerhard von. 1976. *Das Erste Buch Mose: Genesis*. Göttingen: Vandenhoeck – Ruprecht.
- Rinaldi, Giancarlo. 1948. Il Mito Sumerico di Enki e Ninhursag in Dilmun e Gen. 2-3 secondo recenti studi. *La Scuola Cattolica* 76/1: 36-50.
- Sauren, Herbert. 1993. Nammu and Enki. U: Mark E. Cohen i dr. (ur.) *The Tablet and the Scroll. Near Eastern Studies in Honor of William W. Hallo*, 198–208. Bethesda: CDL Press.
- Scharbert, Josef. 1983. *Genesis 1 – 11*. Würzburg: Echter Verlag.
- Sokoloff, Michael. 2002. *A Dictioanry of Jewish Babilonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*. Ramat-Gan: Bar Ilan University.
- Sokoloff, Michael. 2002. *A Dictioanry of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period*. Ramat-Gan: Bar Ilan University.
- Testa, Emanuele P. 1968. *Genesi. Introduzione – Storia primitiva*. Torino: Marietti.
- Turalija, Dubravko. 2025. *Između životinje i božanstva. Ljudsko tijelo i organi u Bibliji*. Sarajevo: McVn.
- Wenham, Gordon J. 1987. *Genesis 1 – 15*. Waco: Word Books.
- Witzel, Michael. 1940. Ninhursag und Enki (Ein Dilmun-Mythus). *Orientalia* 15/1: 263.